

УДК 711.14

*проф., док. арх. наук Л.Ковальський,
проф. С.Юнаков,
доцент А.Пекер,*

Кафедра Теорії архітектури

Київський національний університет будівництва та архітектури

ВІДРОДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК АРХІТЕКТУРИ М. ХМІЛЬНИКА

Місто-курорт Хмільник – один з найстаріших населених пунктів України. Перша письмова згадка про нього датується 1362 р. Народні перекази та археологічні розкопки свідчать, що місто, вірогідно, вже існувало і до цієї дати. Географічне положення міста в центральній частині Європи в чудовому природному оточенні на родючих землях Поділля обумовило часті його пограбування та руйнування, перехід під владу різних сусідніх держав: Литви, Польщі, Туреччини, Росії. Це залишило свій слід в архітектурно-будівній діяльності.

На початку XVI ст. у Хмільнику налічувалось біля 300 будинків. У 1534 р. місто було обнесене кам'яним муром з баштами, одна з яких збереглась до наших часів, височіє над мальовничими берегами річки Південний Буг і занесена до списку «Семи чудес Хмільника». Археологічні дослідження та розкопки свідчать, що в замковій горі існує багато підземних печер, які також мають значну історичну цінність. Дослідники відмічають, що у 1584 р. місто в захватили татари, яких через 10 років витіснили козаки під проводом Семена Наливайченка. Місто розросталось, споруджувались житлові та громадські будинки, у 1603 р. центральну частину міста прикрасив костел Пресвятої Трійці, який зберігся до наших часів і віднесений до пам'яток архітектури.

Складним періодом в історії розвитку Хмільника було XVII століття. Декілька раз містом володіли поляки, яких періодично витісняли українські козаки. В міждержавні сусідські суперечки втрутилась Турція, в результаті місто опинилось під владою Отаманської імперії. Турки значно змінили архітектурний облік міста, укріпили замкову гору, побудували мечеть, але володіли недовго, через 28 років повернулись поляки. У 1795 р. Хмільник разом з іншими населеними пунктами Поділля відійшов до Росії. Ним володів відомий в ті часи граф О.А. Безбородко, а з кінця XIX ст. - граф

В.В. Левашов. Після його смерті Хмільником правила донька Катерина Левашова, яка, як відмічає довідник, була: «діяльною і навіть заповзятою пані». Однак в історичних описах більше сказано не про неї, а про її чоловіка К.І. Ксідю (грека за походженням), який приїхав у Хмільник в чині російського офіцера в кінці XIX ст. і завдяки вдалому одруженню на графині вів у Хмільнику активну діяльність і збудував для себе на Замковій горі великий палац. Будівництво палацу велось орієнтовно у 1911 – 1915 рр. за проектом відомого російського архітектора академіка Івана Олександровича Фоміна. Через початок Першої Світової війни ініціатору будівництва палацу К.Ксідю фактично не довелося в ньому жити, разом зі своєю родиною він емігрував до Константинополя.

Після жовтневої революції будівля палацу експлуатувалась різними установами, в ній були професійні школи, будівельне управління і, навіть, млин. З 1963 року тут функціонував готель. Будівлю палацу віднесено до пам'яток архітектури України національного значення, як «Садиба 20ст. в Хмільнику». Останні 7 років будівля фактично не експлуатувалась, що спричиняло її руйнування.

Складалась дивна ситуація – в центрі міста, в чудовому природному оточенні поблизу існуючих санаторних комплексів на історичній замковій горі стоїть велична споруда, пам'ятка архітектури, яка привертає увагу фахівців та туристів, однак ніяк не використовується і поступово руйнується. За ініціативою заслуженого працівника соціальної сфери Рядчика Сергія Борисовича, в той час керівника Управління праці та соціального захисту населення Хмільницької міської ради (згодом мера міста) в вересні 2015 р. була проведена Всеукраїнська науково-практична конференція «Хмільницький палац Ксідю - перлина української архітектури». Для організації конференції та її наукового супроводу були запрошені фахівці кафедри теорії архітектури КНУБА. 22-23 вересня в Хмільнику відбулась зазначена конференція, на якій зав. кафедри теорії архітектури проф. Л.Ковальський (як головуючий на конференції), проф. кафедри С.Юнаков, доценти О.Молож, В.Смілка, А.Пекер, ст. викладач О.Гнезділова зробили доповіді та намітили напрямки відродження зазначеної пам'ятки в комплексі зі всією архітектурною спадщиною міста.

В рекомендаціях конференції зазначено доцільність проведення подальших досліджень та проектно-реконструкційних робіт в напрямку створення в м. Хмільнику архітектурно-історичного заповідника «Замкова гора», в структуру якого включити залишки замкового комплексу, кутову вежу, палац Ксідю, міст через р. Південний Буг, прилеглий парковий ансамбль, костел

Присвятої Трійці та інші об'єкти. Для залучення коштів на відродження та реставрацію палацу та інших пам'яток архітектури необхідно встановити їх подальше функціональне використання та інвестиційну привабливість.

В даний час Київський Національний університет будівництва і архітектури та Хмельницька міська рада уклали Договір про співпрацю у сфері архітектурно-містобудівного розвитку Хмельника, охорони та розвитку культурної спадщини, підготовки та підвищення кваліфікації працівників і спеціалістів та інші види партнерської діяльності. КНУБА зобов'язується надавати допомогу Хмельницькій міській раді у виконанні містобудівних обґрунтувань, науковому супроводу проектних, обмірних, реставраційних робіт, опорядження території, а також впроваджувати в навчальний процес результати наукових досліджень та проектних робіт, проведених для потреб м. Хмельника. Планується з залученням студентів архітектурного факультету надати пропозиції стосовно удосконалення планувальної структури та розвитку житлової забудови міста, намічено розробити концептуальний проект історико-архітектурного заповідника «Замкова гора», проекти пам'ятного знаку жертв голодомору та терору в Україні, пам'ятник героям небесної сотні, проект реконструкції парку ім. Шевченка та інші проектно-творчі та наукові розробки. Намічено також проведення спільних консультацій, семінарів та конференцій, обмін досвідом у сфері містобудування та охорони культурної спадщини, проведення в організаціях Хмельника практики студентів та пізнавальних екскурсій для співробітників університету. Все це буде сприяти підвищенню ефективності навчального процесу при підготовці архітекторів і фахівців інших споріднених професій та архітектурно-містобудівному розвитку м. Хмельника, відродженню та збереженню пам'яток архітектури.

Палац Ксїдо, парковий міст.

Фрагменти забудови Замкової гори.

Замкова гора (гравюра ІХст.)

Аннотація. Рассмотрены история развития г. Хмельник, по-этапное формирование и современное состояние памятников архитектуры города, проанализированы направления сохранения исторического наследия с участием преподавателей и студентов архитектурного факультета КНУБА.

Abstract. The article is devoted to the history of the development of Khmelnik and describes formation and modern condition of the city's architectural monuments. The practical experience of teachers and students of the architectural faculty of KNUCA in preserving of the Khmelnik's heritage is analysed.